

JAUNESNIO NEI 16 METŲ ASMENS TVIRKINIMO IR SEKSUALINIO PRIEVARTAVIMO ATRIBOJIMO PROBLEMAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Tomas Girdenis

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas
Elektroninis paštas: tomasgirdenis@gmail.com

Jolanta Zajančauskienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas
Elektroninis paštas: zajan@mruni.eu

Aleksandr Segal

Mykolo Romerio universiteto Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto
Psichologijos institutas
Elektroninis paštas: a.segal@mruni.eu

Pateikta 2022 m. balandžio 1 d., parengta spaudai 2022 birželio 8 m.
DOI: 10.13165/JUR-22-29-1-05

Santrauka. Šiame tyrime yra iš esmės yra analizuojama dviejų seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų, nukreiptų prieš vaikus (jaunesnio nei 16 metų asmens tvirkinimo ir seksualinio prievartavimo) atribojimo problematika Lietuvos teismų praktikoje. Pagrindinis dėmesys buvo skiriamas seksualinio prievartavimo ir jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirkinimo veikos požymiams (lytinės aistros tenkinimas kitokio fizinio sąlyčio būdu ir fizinis tvirkinimas) kaip šių veikų atribojimo pagrindui. Šis tyrimas atskleidė, kad teismai, atribodami šias nusikalstamas veikas, esminiu kriterijumi laiko seksualinio kontakto pobūdį. Seksualinis prievartavimas paprastai yra pripažįstamas tais atvejais, kai su vaiku yra atliekami veiksmai, susiję su įsiskverbimu į lyties organus, o tvirkinimu paprastai laikomi atvejai, kai atliekami seksualinio pobūdžio veiksmai be įsiskverbimo elemento. Psichologinės šio reiškinių pusės tyrimas parodė, kad psichologiniuose tyrimuose neprieita prie vieningos nuomonės dėl to, kad psichologinės pasekmės labiau padidina įsiskverbimas nei seksualinio pobūdžio veiksmai, atlikti be įsiskverbimo. Dabartiniai teisiniai kriterijai taip pat veda ir prie nenuoseklios bei kritikuotinos teismų praktikos.

Reikšminiai žodžiai: vaikų seksualinis išnaudojimas, vaiko tvirkinimas, vaiko seksualinis prievartavimas, tvirkinimo – seksualinio prievartavimo atribojimas, psichologinė žala.

Įvadas

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už jaunesnio nei 16 metų asmens tvirkimą ir seksualinį prievartavimą. Šios dvi nusikalstamos veikos savo esme yra gana skirtingos, tačiau tam tikrais atvejais, kai tvirkimas yra susijęs su seksualiniu fiziniu kontaktu, teismų praktika, spręsdama šių veikų atribojimo klausimus, susiduria su rimtais sunkumais. O atribojimo klausimas yra esminis, nes baudžiamosios atsakomybės griežtumas skiriasi kardinaliai – tvirkimas yra apysunkis nusikaltimas baudžiamas laisvės atėmimu iki 5 metų, o seksualinis prievartavimas gali siekti ir labai sunkaus nusikaltimo kategoriją numatant laisvės atėmimą iki 13 metų.

Šio tyrimo tikslas yra išanalizuoti seksualinio prievartavimo ir jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirkimo veikos požymius (lytinės aistros tenkinimas kitokio fizinio sąlyčio būdu ir fizinis tvirkimas) kaip šių veikų atribojimo pagrindą. Tyrimo objektas – seksualinio prievartavimo ir jaunesnio negu 16 metų asmens tvirkimo atribojimo kriterijai.

Tyrimė iš esmės remtasi dokumentų analizės, lyginamosios analizės, apibendrinimo metodais, jis susideda iš dviejų dalių – teisinės ir psichologinės. Teisinėje dalyje buvo išanalizuotos visos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose nuo 2005.01.01 iki 2022.05.01¹, kurios buvo susijusios su jaunesnio nei 16 metų asmens tvirkimu (BK 153 str.) ar vaiko seksualiniu prievartavimu (BK 150 str. 3 ir 4 d.). Bylos buvo atrinktos remiantis šiais kriterijais:

1. visų pirma, buvo atrinktos visos bylos, kuriose asmenys buvo teisiami pagal BK 150 ir 153 straipsnius;
2. iš atrinktų bylų buvo pašalinti nuteisimai, kurie susiję su valios palaužimu panaudojant fizinį ar psichinį smurtą, galimybės priešintis atėmimu;²
3. iš jų buvo atrinkti tie atvejai, kuriuose asmuo buvo teisiamas už seksualinį prievartavimą ar tvirkimą ir veika buvo susijusi tik su lyties organų lietim, kuris negali būti vertinamas kaip vaginalinis, analinis ar oralinis lytinis santykiavimas ar yra tokio santykiavimo dalis (vertinama kaip tęstinė nusikalstama veika)³.

Šiame tyrime buvo panaudotos visos bylos, kurios atitiko visus minėtus kriterijus. Išimtiniais atvejais, siekiant tinkamai iliustruoti problemą, buvo panaudoti ir žemesnės instancijos teismų sprendimai ar bylos, susijusios su kitu valios palaužimo būdu nei pasinaudojimas bejėgiška būkle; tekste šie atvejai nurodyti.

Psichologinio tyrimo metu buvo tiriama mokslinė literatūra (ankstesni tyrimai), kuriuose buvo bandoma nustatyti žalos asmens psichikai mastą priklausomai nuo patirtos seksualinės prievartos pobūdžio.

¹ Nuo 2019 metų dalių bylų nebuvo analizuotos, nes iš bylos aprašymo buvo pašalintos faktinės bylos aplinkybės, dėl to nebuvo įmanoma vertinti atliktus veiksmus.

² Šie valios palaužimo būdai pagal teismų praktiką savaime pašalina galimybę inkriminuoti tvirkimo nusikaltimą.

³ Šios bylos nenaudojamos tyrime todėl, kad, pagal Lietuvos teismų praktiką, jei panaudojamas bent vienas iš šių (vaginalinis, analinis ar oralinis) būdų, veikos nebegali būti kvalifikuojamos kaip vaiko tvirkimas, o bet koks seksualinis kontaktas (tokie veiksmai kaip lyties organų glostymas, lietimasis ir pan.) automatiškai tampa seksualinio prievartavimo, išžaginimo ar lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą (BK 151 (1) str.) sudėtine dalimi.

1. Tvirkavimo ir seksualinio prievartavimo veikų atribojimo kriterijai Lietuvos teismų praktikoje

1.1. Bendra teismų praktikos išskiriamų kriterijų apžvalga

Lietuvos baudžiamojoje teisėje yra susiformavusi gana rimta teisinė problema: kaip atriboti vaiko seksualinį prievartavimą, padarytą kitokio fizinio sąlyčio būdu, nuo fizinio vaiko tvirkavimo? Ši klausimą bandė spręsti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas, 2004 m. priimdamas nutarimą Nr. 49 „dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“, kuriame išaiškino: „Lytinės aistros tenkinimas BK 150 straipsnio prasme yra skirtingų lyčių asmenų arba tos pačios lyties asmenų veiksmas, kai lytinė aistra tenkinama kitais būdais, negu numatyta BK 149 straipsnyje, kaip antai: oraliniu, analiniu ar **kitokio fizinio sąlyčio būdais (dirginant vyro ar moters lytinius organus, liečiant lytiniu organu kito žmogaus kūną ir pan.)**“⁴ (paryškinta – autorių). O atribojant lytinės aistros tenkinimą su vaiku nuo jo tvirkavimo, atkreiptinas teismų dėmesys į tai, kad tvirkavimo sudėtis nenumato nei fizinio smurto, nei grasinimų, nei kitokios prievartos panaudojimo prieš mažametį. Vaiko tvirkavimas gali būti padaromas „įvairiomis formomis, pavyzdžiui, demonstruojant mažamečiui lytinius organus, jį nurengiant, **glostant vaiko kūną ar jo lytinius organus, prašant glostyti kaltininko lytinius organus**, taip pat ir lytiškai santykiaujant ar tenkinant lytinę aistrą mažamečio akivaizdoje ir pan.“⁵ (paryškinta – autorių). Jau analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimą tampa akivaizdu, kad jame nepavyko suformuluoti aiškių šių dviejų nusikalstamų veikų atribojimo kriterijų, nes taip ir liko neaišku, kuo skiriasi šie vienas į kitą panašūs veiksmai: 1) lytinių organų dirginimas kaip seksualinio prievartavimo požymis nuo lytinių organų glostymo kaip tvirkavimo požymio; 2) seksualinio prievartavimo atvejai, kai kaltininkas savo lyties organu liečia aukos kūną, nuo tvirkavimo atvejų, kai auka glosto kaltininko lyties organus. Žinoma, per daug metų teismų praktika tobulėjo ir atskirose bylose vis bandė detaliau aiškinti šių dviejų nusikalstamų veikų atribojimo kriterijus, kūrė naujus kriterijus. Štai vienoje naujesnių Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių teko ir vėl nagrinėti mažamečio vaiko seksualinio prievartavimo ir jo tvirkavimo atribojimo kriterijus. Aukščiausiasis Teismas pasisakė, kad „tiek nusikalstama veika, numatyta BK 150 straipsnio 4 dalyje, tiek numatyta 153 straipsnyje, kėsinamasi į mažamečio asmens seksualinį neliečiamumą. Tačiau mažamečio asmens seksualinis prievartavimas, palyginti su tokio asmens tvirkavimu, yra pavojingesnė veika, sukelianti daug didesnę žalą mažamečiui asmeniui. [...] Teismų praktikoje laikoma, kad lytinės aistros tenkinimas kitokio fizinio sąlyčio būdu paprastai pasireiškia dirginant ar masturbuojant vyro ar moters lytinius organus, kišant pirštus ar kitokius daiktus į kito asmens lytinius organus ar išeinamąją angą, intensyviai liečiant nukentėjusiojo lytinius organus ar priverčiant nukentėjusįjį liesti kaltininko lytinius organus, taip pat lytiniu organu liečiant kito žmogaus kūną ir pan. (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-363/2009, 2K-50/2012, 2K-315/2014 ir kt.). Apie seksualinio prievartavimo požymių buvimą ar nebuvimą, esant kitokiam fiziniam sąlyčiui, galima spręsti atsižvelgiant į tokio fizinio sąlyčio panašumą į natūralų, analinį ir oralinį lytinį aktą; nukentėjusiojo savybes (pvz., tas pats fizinis

⁴ 2004 metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika Nr. 22.*

⁵ *Ibid.*

sąlytis su vaiku ir suaugusiuoju gali turėti visiškai kitokį neigiamą poveikį ir kitaip vertinamas); į tai, kiek toks sąlytis objektyviai gali tenkinti žmogaus lytinę aistrą (pvz., sąlytis, kuriuo įmanoma vien tik pažeminti žmogų, neatitinka kitokio fizinio sąlyčio prasmės); į panaudotos prievartos intensyvumą (žiaurumas, išžulumas, tyčiojimasis, brutalus žeminimas suteikia daugiau motyvacijos fizinį sąlytį vertinti kaip seksualinio prievartavimo požymį); į kitas aplinkybes (pvz., ar sąlytis buvo tik fragmentiškas, ar nuoseklus ir tikslingas, ar įvykio vieta buvo palanki lytinės aistros tenkinimui, koks buvo kaltininko ir nukentėjusiojo apsinuoginimo lygis ir pan.). Konstatuojant buvus kitokiam fiziniam sąlyčiui, būdingam seksualiniam prievartavimui, be kita ko, būtina nustatyti tokio sąlyčio sąsajumą su lytinės aistros tenkinimu, taip pat įvertinti jį pagal pavojingumo kriterijų (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-642/2007). [...] Tvirkinamieji veiksmai paprastai pasireiškia demonstruojant mažamečiui lytinius organus, jį nurengiant, glostant vaiko kūną ar jo lytinius organus, taip pat ir lytiškai santykiaujant ar tenkinant lytinę aistrą mažamečio akivaizdoje ir pan. Tačiau tvirkinamieji veiksmai yra nesusiję su intervencija į moters lytinius organus ir lytinės aistros tenkinimu su tuo žmogumi (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-649/2012). BK 150 straipsnio 4 dalyje numatytas lytinės aistros tenkinimas su mažamečiu asmeniu kitokio fizinio sąlyčio būdu panašus į BK 153 straipsnyje numatyto mažamečio tvirkinimo veiką tuo, kad abiem atvejais su tokiu asmeniu atliekami neteisėti seksualinio pobūdžio veiksmai, kurie gali pasireikšti panašia forma. Tačiau, atribojant lytinės aistros tenkinimą kitokio fizinio sąlyčio būdu nuo tvirkinamųjų veiksmų, turi būti įvertinamas su mažamečiu asmeniu atliekamų neteisėtų veiksmų seksualinis pobūdis ir jų intensyvumas. Be to, seksualinį prievartavimą pagal BK 150 straipsnį gali sudaryti ne bet koks fizinis sąlytis su nukentėjusiuoju, o tik toks, kuris: 1) geba tenkinti lytinę aistrą; 2) pagal savo poveikį ir neigiamus padarinius palyginamas su prievartine sueitimi, atlikta natūralia, analine arba oraline forma (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-649/2012, 2K-252/2013, 2K-625/2013).⁶ Analogiški argumentai, tik jau dėl seksualinio smurto prieš nepilnamečius vaikus, buvo išsakyti ir 2018 metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje⁷. Šiomis savo nutartimis Lietuvos Aukščiausias Teismas apibendrina iki tol buvusią teismų praktiką, išskirdamas tokius esminius seksualinio prievartavimo kitokio fizinio sąlyčio būdu atribojimo nuo fizinio tvirkinimo kriterijus. Taigi seksualinis prievartavimas yra tada, kai dirginami, masturbuojami ar intensyviai liečiami vaiko lytiniai organai, kišami pirštai ar kitokie daiktai į vaiko lytinius organus ar išeinamąją angą, o tvirkinimas pasireiškia vaiko kūno ar lyties organų glostymu. Taip pat seksualinis prievartavimas yra ir tais atvejais, kai nukentėjusysis priverčiamas liesti kaltininko lytinius organus, taip pat lytiniu organu liečiant kito žmogaus kūną. Skirtingai nuo anksčiau minėto Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimo, prie tvirkinimo veiksmų neminimas kaltininko prašymas glostyti jo lyties organus. Dar daugiau sumaišties įneša tai, kad paskutinėje minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje asmuo buvo nuteistas už jaunesnio negu 16 metų asmens tvirkinimą nepaisant to, kad jis, be kitų veiksmų atlikimo, taip pat „kišo rankas prie lytinių organų, savo rankomis paėmė nukentėjusiosios rankas, įdėjo į jas savo lytinį organą, priverė rankomis jį laikyti, suspaudė jos rankas, kad ji taip spaustų jo lytinį organą“⁸. Teismas savo sprendimą grindė ne fizinio kontakto pobūdžiu, bet kitais jau anksčiau minėtais papildomais šių veikų atribojimo kriterijais. Šioje byloje buvo kon-

⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-116-942/2016“.

⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-191-697/2018“.

⁸ *Ibid.*

statuota, kad „minėti nuteistojo tyčiniai nusikalstami veiksmai [...] pagal savo poveikį negali būti vertinami kaip lytinės aistros tenkinimas, kuris pagal savo pobūdį ir pavojingumą galėtų būti pripažintinas fiziniu sąlyčiu, būdingu seksualiniam prievartavimui“⁹, nes „konkreči vieta, kurioje buvo atlikti seksualinio pobūdžio veiksmai prieš nukentėjusiąją, nėra palanki lytinės aistros tenkinimui nei dislokaciniu, nei aplinkos požiūriu (buvo suvažiavę giminės, žaidžiamos slėpynės, tačiau bet kuriuo metu galėjo būti aptikti kitų asmenų). Visi nusikalstami veiksmai truko tik apie 4 minutes, paties nuteistojo veikimo pobūdis, t. y. lytinio organo įdėjimas į nukentėjusiosios rankas ir prašymas – privertimas jį laikyti (spausti), buvo fragmentiškas, po ko nukentėjusioji atitraukė rankas ir atstūmė duris pabėgo. Akivaizdu, kad tokio pobūdžio nuteistojo veiksmai nebuvo nei pakankamai intensyvūs, nei užtektini lytinei aistrai su nepilnamete patenkinti“¹⁰. Analizuojant minėtus teismų praktikos kriterijus tampa labai sudėtinga suprasti, koks seksualinis kontaktas yra pakankamas seksualiniam prievartavimui konstatuoti, o koks yra tik tvirkkinimo sudėties požymis.

1.2. Išsamus teismų praktikos tyrimas

Ištyrus 2005–2022 metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, susijusią su vaikų seksualiniu prievartavimu ir tvirkkinimu, taip pat atsizvelgus į anksčiau iškeltą problematiką, seksualinį kontaktą galima išskirti į dvi pagrindines grupes: 1) yra liečiami nukentėjusiojo vaiko lyties organai; 2) yra liečiami kaltininko lyties organai.

Atvejus, kai yra **liečiami nukentėjusių vaikų lyties organai**, pagal lytį ir poveikio intensyvumą galima suskirstyti į keturias grupes: 1) intervencija į mergaitės lyties organus; 2) paviršinis mergaitės lyties organų lietimasis (be intervencijos); 3) berniuko lyties organo masturbacija; 4) berniuko lyties organo lietimasis.

Kadangi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra suformulavęs gana aiškią taisyklę, kad tvirkkinamieji veiksmai negali būti susiję su intervencija į moters lytinius organus, mažiausiai kvalifikavimo problemų kyla tais atvejais, kai yra nustatoma, kad kaltininko veiksmai buvo susiję su intervencija į vaiko lyties organus. Štai, kaltininkas buvo pripažintas kaltu dėl seksualinio prievartavimo, nes buvo nustatyta, kad kaltininkas įsiskverbė į mergaitės lyties organus: kišdavo pirštus nukentėjusiajai į makštį tokiu būdu imituodamas natūralų lytinį aktą¹¹, kišo pirštus 1–2 metų mergaitei į makštį ir padarė mergystės plėvės įtrūkimą¹², lietė pirštais jos lytinius organus, kišo savo pirštus nukentėjusiajai į makštį¹³.

Daug daugiau klausimų kyla tada, kai byloje nėra nustatytas intervencijos į mergaitės lyties organus faktas. Teismų praktikoje kaltininkai buvo pripažinti kaltais pagal BK 153 straipsnį už vaiko tvirkkinimą, nes (neminint kitų tvirkkinimo veiksmy): kišo rankas mažametei po drabužiais, glostė jos kūną, ranka lietė jos lytinius organus¹⁴, lietė rankomis nukentėjusiosios lytinius organus, analinę angą¹⁵, užkišo savo ranką 8 metų mergaitei už kelnaičių, ranka lietė jos lytini-

⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-191-697/2018“.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-725/2007“.

¹² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-649/2012“.

¹³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-421/2013“.

¹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-560/2012“.

¹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-252/2013“.

us organus¹⁶, rankomis per drabužius lietė ir glostė mažametės krūtis, šlaunis, lytinius organus, gnybčiojo į sėdmenis¹⁷, nuvilko 5 metų mergaitei kelnes ir kelnaites, glostė rankomis jos lytinius organus¹⁸, ranka glostė per sauskelnes ties nukentėjusiosios lytiniais organais, užkišęs ranką už sauskelnių glostė 3 metų mergaitės lytinius organus¹⁹, kišdamas savo rankas nepilnametei (14 m.) mergaitei po rūbais, rankomis trindamas ir glostydamas lietė nukentėjusiosios juosmenį, pilvą, sėdmenis, lytinius organus²⁰, nakties metu, pakišęs ranką po antklode, per kelnaites tris kartus lietė lovoje gulinčiai mažametei gaktą²¹. Visose šiose bylose minėti veiksmai buvo įvertinti kaip lytinių organų glostymas ir kvalifikuoti kaip tvirkinimas.

Ir tik retais atvejais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas lytinių organų glostymą įvertina kaip dirginimą. Tačiau tokiose bylose būna atliekami ir kiti papildomi veiksmai, kurie paprastai pagal teismų praktiką lemia veikos kvalifikavimą pagal seksualinio prievartavimo normą. Vienoje byloje asmuo pagal seksualinio prievartavimo normą nuteistas už tai, kad lietė rankomis nuogas nepilnametės dukros kojas, krūtinę, lytinius organus, dirgino savo pirštu nukentėjusiosios makštį ir taip tenkino savo lytinę aistrą prieš nukentėjusiosios J. T. valią kitokio fizinio sąlyčio būdu²². Tačiau pažymėtina, kad ši byla išsiskiria iš kitų, nes joje buvo konstatuota, kad tėvas naudojo psichinę prievartą prieš dukrą, o tai kas tvirkinimo inkriminavimą padaro negalimą. Kitoje byloje asmuo nuteistas pagal BK 150 str. 4 d. už tai, kad „numovęs nukentėjusiajai kelnaites, lietė ir dirgino pirštais nukentėjusiajai lytinius organus, išangę, glostė jai sėdmenis, dirgino savo lytinį organą liesdamas jos lytinius organus“²³. Tačiau ir šioje byloje, be lyties organų dirginimo pirštu epizodo, nustatytas nukentėjusiosios lyties organų lietimasis savo lyties organu, o tai pagal teismų praktiką²⁴ paprastai taip pat vertinama kaip seksualinis prievartavimas kitokio fizinio sąlyčio būdu.

Taigi, nepaisant to, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo motyvuose paprastai nurodo, jog seksualinis prievartavimas kitokio fizinio sąlyčio būdu yra įmanomas ne tik pirštu ar kitu dailiu įsiskverbiant į mergaitės lyties organus, bet ir dirginant lyties organus, reali teismų praktikos analizė atskleidė, kad mergaitiškų lyties organų lietimasis ar glostymas visada buvo vertinamas kaip tvirkinimas. Tai peraugdavo į seksualinį prievartavimą ir nuteisiant buvo įvardijama kaip lytinių organų dirginimas tik tada, kai kiti teismų praktikoje jau įsitvirtinę kriterijai nulemdavo atitinkamų veiksmų vertinimą pagal BK 150 straipsnį.

Dėl berniukų seksualinio išnaudojimo klausimu teismų praktika nėra gausi. Vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje galima išvystyti tam tikrą takoskyrą, pagal kurią atvejai, kai yra masturbuojamas nukentėjusio berniuko lyties organas („tenkino savo lytinę aistrą prieš E. J. valią kitokio fizinio sąlyčio būdu (ranka jį masturbavo)“²⁵) veika kvalifikuojama kaip vaiko seksualinis prievartavimas, o tais atvejais, kai berniuko lyties organai yra glostomi („nenustatytą skaičių

¹⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-153/2013“.

¹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-232/2013“.

¹⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-483/2014“.

¹⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-600-507/2015“.

²⁰ *Supra note*, 7.

²¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-788/2021“.

²² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319-976/2015“.

²³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-40-628/2022“.

²⁴ Praktika, pagrindžianti tokį vertinimą, pateikta toliau tekste.

²⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-449/2007“.

kartų rankomis glostė M. G. lytinį organą, M. P. kūną glamonėjo rankomis lytinių organų srityje²⁶), veikia yra kvalifikuojama kaip vaiko tvirkkinimas. Tačiau taip pat yra būtina pastebėti, kad pirmuoju atveju, kai veikia buvo kvalifikuota kaip seksualinis prievartavimas, nepilnamečiui buvo atimta galimybė priešintis, o antruoju atveju toks požymis nebuvo nustatytas. Taigi, remiantis šia byla, kategoriškų išvadų daryti negalima.

Kiek kitaip yra vertinamos situacijos, kai yra **liečiami kaltininko lyties organai**²⁷. Jei auka yra priverčiama masturbuoti kaltininko lyties organą („paėmęs E. P. ranką ir uždėjęs ant savo lytinio organo, privertė mažametę E. P. liesti ranka jo lytinius organus ir jį masturbuoti“²⁸), tai tokie atvejai yra vienareikšmiškai kvalifikuojami kaip seksualinis prievartavimas. Tais atvejais, kai teismai nekonstatuoja, kad buvo atlikta kaltininko lyties organo masturbacija, o tuos veiksmus įvardija švelnesniais terminais – „dirgino“, „lietė“, tada panašiau į tai, kad esminė reikšmė suteikiama kaltininko ejakuliacijos faktui. Pavyzdžiui, už seksualinį prievartavimą nuteistas asmuo, nes liepė nukentėjusiajai ranka dirginti jo lytinį organą (nukentėjusioji parodė, kad „paėmęs jos ranką liepė laikyti ir čiupinėti jo lytinį organą iki tol, kol pradėjo bėgti keistas skystis iš lytinio organo“²⁹)³⁰. Kitoje byloje asmuo buvo nuteistas už seksualinį prievartavimą, nors teismas konstatavo, kad kaltininko lyties organas buvo tik liečiamas. Šioje byloje kaip argumentą seksualiniam prievartavimui patvirtinti teismas įvardijo kaltininko ejakuliacijos faktą – „nuteistajam įvykusi [...] du kartus ejakuliacija, patvirtina ir tai, jog fizinis sąlytis su mažamete, kuriai V. P., būdamas be drabužių, liepė liesti jo lytinį organą ir jį mažametei savo ranka liečiant, nebuvo tik fragmentiškas, o nuoseklus ir tikslingas“³¹. Kai kaltininko ejakuliacijos faktas nenustatomas, vertimas liesti jo lyties organus yra vertinamas kaip vaiko tvirkkinimas. Pagal BK 153 straipsnį (jaunesnio negu 16 metų asmens tvirkkinimas) nuteisti asmenys, kurie „masturbavosi mažametės akivaizdoje, uždėjo E. Č. ranką ant savo lytinių organų“³², „suimdamas V. V. už jos rankos ją pakišo po savo trumpikėmis, vieną kartą jos ranką uždėjo ant savo lytinių organų“³³, „savo rankomis paėmęs nukentėjusiosios rankas, įdėjo į jas savo nuogą lytinį organą – varpą, privertė rankomis laikyti jo lytinį organą, suspaudė jos rankas, kad ji taip spaustų jo lytinį organą“³⁴. Taigi šiuo klausimu teismų praktika yra vienareikšmiška.

Įdomu yra tai, kad skirtingai nuo situacijų, kai ranka yra liečiami kaltininko lyties organai, visiškai kitaip yra vertinamos situacijos, kai kaltininkas savo lyties organu liečia kitas aukos vietas. Dažniausiai tokiais atvejais asmuo yra teisiamas už seksualinį prievartavimą. Pavyzdžiui, už seksualinį prievartavimą nuteisti asmenys, kurie lytiniu organu lietė aukos lytinius organus³⁵,

²⁶ *Supra note*, 25.

²⁷ Teismų praktikos, kurioje būtų liečiami prievartautojos moters lyties organai, nebuvo rasta, todėl toliau bus kalbama tik apie vyriško lyties organo lietimą.

²⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-40/2013“.

²⁹ „Kauno apygardos tesimo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-33-81/2012“.

³⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-539-976/2015“.

³¹ *Supra note*, 6.

³² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-153/2013“.

³³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-356/2014“.

³⁴ *Supra note*, 7.

³⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156/2011“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-24-1073/2021“.

vedžiojo savo lytinį organą per mažametės sėdmenis³⁶, kišo savo lytinį organą tarp mažamečio brolio kojų, liesdamas savo lytiniu organu nukentėjusiojo sėdmenis³⁷, savo lytiniu organu trynėsi į jos sėdmenis³⁸.

Taigi, išanalizavus Lietuvos teismų praktiką, tenka konstatuoti, kad nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas įvardija gana daug įvairių kriterijų, padedančių atriboti seksualinį prievartavimą nuo vaiko tvirkkinimo, tačiau pagal teismų praktiką realus pagrindinis atribojimo kriterijus yra seksualinio kontakto pobūdis. Taigi seksualiniu prievartavimu paprastai pripažįstama intervencija į mergaitės lyties organus, berniuko lyties organo masturbacija, vertimas masturbuoti kaltininką ar liesti jį iki ejakuliacijos, lietimas vaiko kūno (išskyrus rankas) savo lyties organu. Tvirkkinimu paprastai pripažįstama mergaitės ar berniuko lyties organų glostymas, lietimas, vertimas rankomis liesti kaltininko lyties organą. Kadangi baudžiamoji atsakomybė už tvirkkinimą ir seksualinį prievartavimą skiriasi iš esmės, kyla natūralus klausimas: kuo remiantis yra formuojama tokia praktika? Akivaizdu, kad tvirkkinimo ir seksualinio prievartavimo normų atribojimui yra svarbus pavojingumo kriterijus. Ir natūralu daryti prielaidą, kad seksualinio pobūdžio nusikalstamose veikose pavojingumo kriterijumi galima laikyti žalos nukentėjusiojo psichikai dydį, kuris iš dalies atspindi vėliau, t. y. po seksualinės nusikalstamos veikos. Taigi, ar tikrai tokie teismų praktikoje nusistovėję kriterijai realiai atitinka tokio seksualinio smurto padarytą žalą vaiko psichikai?

2. Psichologinė problemos analizė

Seksualinė prievarta sukelia įvairių galimų psichologinių padarinių. Dažniausi yra šie: 1) stipriai išreikštas seksualizuotas elgesys^{39,40}; 2) potrauminio streso sutrikimas⁴¹; 3) depresi-

³⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-56/2013“.

³⁷ „Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-362/2013“.

³⁸ „Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-134-449/2015“.

³⁹ Cyr Mireille, McDuff Pierre, Wright John, „Prevalence and predictors of dating violence among adolescent female victims of child sexual abuse“, *Journal of Interpersonal Violence* 21, 8 (2006): 1000–1017. <https://doi.org/10.1177/0886260506290201>.

⁴⁰ Putnam Frank, „Ten-year research update review: Child sexual abuse“, *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 42, 3 (2003): 269–278. <https://doi.org/10.1097/00004583-200303000-00006>.

⁴¹ Raghavan Chitra, Kingston Sharon, „Child sexual abuse and posttraumatic stress disorder: The role of age at first use of substances and lifetime traumatic events“, *Journal of Traumatic Stress* 19, 2 (2006): 269–278. <https://doi.org/10.1002/jts.20117>.

ja^{42,43}; 4) savižudybė⁴⁴; 5) psichotropinių medžiagų vartojimas^{45,46}; 6) nutukimas⁴⁷; 7) reviktimizacija suaugstėje⁴⁸.

Lietuvos teismų praktikos analizė rodo, kad skvarbus seksualinis smurtas⁴⁹ vertinamas kaip pavojingesnis asmens psichologinei gerovei nei glamonėjimas, t. y. neskvarbus seksualinis smurtas. Kai kurie tyrimai rodo, kad seksualinio įsiskverbimo lygis (t. y. ar incidentas susijęs su įsiskverbimu, bandymu įsiskverbti, ar su suvokiamu įsiskverbimu) gali būti ypač svarbus, norint suprasti vaikų seksualinio smurto įtaką asmens gerovei^{50,51}). Fergusson ir kt. (2013)⁵² ištyrė vaikų patirto seksualinio smurto ir raidos pasekmių sąsajas laikui bėgant (iki jiems suėjo 30 metų). Jie padarė išvadą, kad kuo sunkesnis piktnaudžiavimas (nuo vaikų seksualinio smurto nebuvimo iki žiauraus seksualinio smurto vaikystėje, kai buvo bandoma arba įvyko vaginalinis, oralinis ir analinis aktai), tuo didesnės neigiamos pasekmės vaiko raidai. Amado ir kt. (2015)⁵³ atliktos metaanalizės rezultatai atskleidžia, kad skvarbus smurtas sukelia žymiai sunkesnius depresijos ir nerimo padarinius nei smurtas be skvarbaus kontakto. Kiti tyrimai rodo, kad vaikų seksualinio smurto sunkumo lygis (įskaitant įsiskverbimą arba bandymą įsiskverbti) yra susijęs su didesne žala aukai ir gali sukelti didesnę trauminę seksualizaciją, taigi ir didesnę seksualinę riziką, gal-

⁴² Dube Shanta R. ir kt., „Long-term consequences of childhood sexual abuse by gender of victim“. *American Journal of Preventive Medicine* 28, 5 (2005): 430–438. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2005.01.015>.

⁴³ Mullers Evelyn-Sybill, Dowling Maura, „Mental health consequences of child sexual abuse“, *British Journal of Nursing* 17 (2008): 1428–1433. <https://doi.org/10.12968/bjon.2008.17.22.31871>.

⁴⁴ Sapp Mark V., Vandeven Andrea M., „Update on childhood sexual abuse“, *Current Opinion in Pediatrics* 17, 2 (2005): 258–264. <https://doi.org/10.1097/01.mop.0000158731.64293.c7>.

⁴⁵ Bensley Lillian S., Van Eenwyk Juliet, Simmons Katrina W., „Self-reported childhood sexual and physical abuse and adult HIV-risk behaviors and heavy drinking“, *American Journal of Preventive Medicine* 18, 2 (2000): 151–158. [https://doi.org/10.1016/s0749-3797\(99\)00084-7](https://doi.org/10.1016/s0749-3797(99)00084-7).

⁴⁶ Dube Shanta R. ir kt., „Childhood abuse, neglect, and household dysfunction and the risk of illicit drug use: the adverse childhood experiences study“, *Pediatrics* 111, 3 (2003): 564–572. <https://doi.org/10.1542/peds.111.3.564>

⁴⁷ Danese Andrea, Tan M., „Childhood maltreatment and obesity: systematic review and meta-analysis“, *Molecular Psychiatry* 19, 5 (2014): 544–554. <https://doi.org/10.1038/mp.2013.54>.

⁴⁸ Filipas Henrietta H., Ullman Sarah E., „Child sexual abuse, coping responses, self-blame, posttraumatic stress disorder, and adult sexual revictimization“, *Journal of Interpersonal Violence* 21, 5 (2006): 652–672. <https://doi.org/10.1177/0886260506286879>.

⁴⁹ Seksualinis smurtas susijęs su intervencija į lyties organus.

⁵⁰ Finkelhor David ir kt., „Sexual abuse and its relationship to later sexual satisfaction, marital status, religion, and attitudes“, *Journal of Interpersonal Violence* 4, 4 (1989): 379–399. <https://doi.org/10.1177/088626089004004001>.

⁵¹ Lemieux Suzanne R., Byers E.Sandra, „The sexual well-being of women who have experienced child sexual abuse“, *Psychology of Women Quarterly* 32, 2 (2008): 126–144. <https://doi.org/10.1111%2Fj.1471-6402.2008.00418.x>.

⁵² Fergusson David M., McLeod Geraldine F. H., Horwood L. John, „Childhood sexual abuse and adult developmental outcomes: Findings from a 30-year longitudinal study in New Zealand“, *Child Abuse & Neglect* 37, 9 (2013): 664–674. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.03.013>.

⁵³ Amado Barbara G., Arce Ramon Fernandez, Herraiz Andres, „Psychological injury in victims of child sexual abuse: A meta-analytic review“, *Psychosocial Intervention* 24, 1 (2015): 49–62. <https://doi.org/10.1016/j.psi.2015.03.002>.

inčią dar labiau pakenkti asmens sveikatai^{54,55,56,57}. Šie tyrimai patvirtina hipotezę, kad skvarbus seksualinis išnaudojimas padidina sunkių psichologinių sutrikimų tikimybę.

Tačiau kiti tyrimai rodo, kad vaikystėje seksualinį smurtą patyrusios aukos reikšmingai skirtingų neigiamų padarinių dėl kontaktinio ar nekontaktinio smurto nepatiria⁵⁸. Rind ir kt. (1998)⁵⁹ ištyrė, kaip skirtingi vaikų seksualinio smurto aspektai lėmė seksualinio smurto pasekmes, ir nustatė, kad prasiskverbimas neturi įtakos pasekmėms. Paulucci ir kt. (2001)⁶⁰ išskėlė hipotezę, kad neaptikti reikšmingi smurto tipų (skvarbaus ir nesklarbaus) ir neigiamų pasekmių ryšiai galėjo būti nulėmti prastos duomenų kokybės, o ne dėl to, kad reikšmingi ryšiai neegzistuoja. Naujesni tyrimai⁶¹ prieštarauja ankstesniems tyrimams, nes psichologinė žala, priklausomai nuo patirtos seksualinės prievartos, buvo vertinama neatsižvelgiant į kitus žalingus aplinkos veiksnius (pvz., auklėjimo stilius, nepriežiūrą ar fizinę ir emocinę prievartą). Maniglio (2012)⁶² savo sisteminėje apžvalgoje nerado reikšmingų smurto tipo (skvarbaus ir nesklarbaus) ir nerimo simptomų ar kitų sutrikimų ryšių.

Vaikų seksualinio smurto teismų praktikos analizė skatina atkreipti dėmesį į tai, kad teismai taiko skverbiamuosius veiksmus kaip atribojimo kriterijų. Jei akcentuojamas skverbiamasis veiksmas, baudžiamosiose bylose tai tampa privalomo įrodinėjimo dalyku. Tokiuose tyrimuose medicininiai teiginiai naudojami siekiant įvertinti vaiko pareiškimo apie seksualinę prievartą patikimumą⁶³. Ir atvirksčiai, žinoma, kad kai kuriais atvejais skvarbos faktas negali būti mediciniškai įrodytas ir diagnozuotas, jei praėjo pakankamai daug laiko⁶⁴. Taip pat dėl įvairių priežasčių vaikai gali pateikti netikslią informaciją apie savo seksualinės prievartos patirtį. Vaikų seksualinio smurto aukos galėjo pranešti, kad prasiskverbimas įvyko, o iš klinikinių tyrimų matyti, kad ne. Sprendžiant iš vaiko pasakojimo, gali būti, kad įvyko neprasiskverbiantis kontaktas su

⁵⁴ Huston R.L., Prihoda T.J., Parra J.M., Foulds D.M., „Factors associated with the report of penetration in child sexual abuse cases“. *Journal of Child Sexual Abuse* 6, 2 (1997): 63–74. https://doi.org/10.1300/J070v06n02_04

⁵⁵ Mullers, *supra note*, 43: 1428–1433.

⁵⁶ Lacelle Celine ir kt., „Child sexual abuse and women’s sexual health: The contribution of CSA severity and exposure to multiple forms of childhood victimization“, *Journal of Child Sexual Abuse* 21, 5 (2012): 571–592. <https://doi.org/10.1080/10538712.2012.688932>.

⁵⁷ Aydin Berna ir kt., „Child sexual abuse in Turkey: an analysis of 1002 cases“, *Journal of Forensic Sciences* 60, 1 (2015): 61–65. <https://doi.org/10.1111/1556-4029.12566>.

⁵⁸ Paolucci Elizabeth Oddone, Genuis Mark, Violato Claudio, „A meta-analysis of the published research on the effects of child sexual abuse“, *The Journal of Psychology* 135, 1 (2001): 17–36. <https://doi.org/10.1080/00223980109603677>.

⁵⁹ Rind Bruce, Tromovitch Philip, Bauserman Robert, „A meta-analytic examination of assumed properties of child sexual abuse using college samples“, *Psychological bulletin* 124, 1 (1998): 22. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.124.1.22>.

⁶⁰ Paolucci Elizabeth Oddone, *op. cit.*, 58.

⁶¹ Maniglio Roberto, „Child sexual abuse in the etiology of anxiety disorders: A systematic review of reviews“, *Trauma, Violence & Abuse* 14, 2 (2012): 96–112. <https://doi.org/10.1177/1524838012470032>.

⁶² *Ibid.*

⁶³ Joki-Erkilä Minna, Niemi Jenni, Ellonen Noora, „Child sexual abuse—Medical statement conclusions in criminal legal process“, *Forensic Science International* 239 (2014): 31–36. <https://doi.org/10.1016/j.forsci-int.2014.03.006>.

⁶⁴ Watkeys J.M. ir kt., „The timing of medical examination following an allegation of sexual abuse: is this an emergency?“, *Archives of Disease in Childhood* 93, 10 (2008): 851–856. <https://doi.org/10.1136/adc.2007.123604>.

lytiniais organais⁶⁵, o tai rodo, kad vaikai (mergaitės) gali nesugebėti atskirti neprisiskverbiančio kontakto su genitalijomis ar kontakto su lytinėmis lūpomis nuo vaginalinio prisiskverbimo. Šis faktas kelia klausimą, kaip vaikai interpretuoja ir fiksuoja tokį įsiskverbimą, kuris tariamai įvyko (kai iš tikrųjų buvo neprisiskverbiantis kontaktas su lytinėmis lūpomis), ir kokią poveikį tai gali turėti jų psichologinei gerovei.

Apibendrinant galima sakyti, kad šie moksliniai tyrimai nepatvirtina hipotezės, kad seksualinė prievarta su prisiskverbimu yra reikšmingai susijusi su sunkesnėmis psichologinėmis pasekmėmis. Iš literatūros apžvalgos negalima vienareikšmiškai teigti, kad prievarta su prisiskverbimu reikšmingai padidina neigiamų psichologinių pasekmių lygį. Taigi, žvelgiant iš psichologinės perspektyvos, toks Lietuvos teismo suformuluotas atribojimo kriterijus kelia rimtų abejonių.

3. Teismų praktikos išskirtų kriterijų vertinimas

Kaip parodo žalos vaiko psichikai, patirtos dėl seksualinės prievartos, tyrimai, įsiskverbimas į vaiko lyties organus nėra esminis, lemiantis kriterijus, pagal kurį padaroma žymiai didesnė žala vaiko psichikai. Taigi galima konstatuoti, kad dabar Lietuvos teismų praktikoje susiformavę seksualinio prievartavimo ir vaiko tvirkino atribojimo kriterijai neturi realaus pagrindo.

Negana to, dabartinė teismų praktika, pagal kurią seksualiniu prievartavimu iš esmės laikomi tik tokie atvejai, kurie yra susiję su intervencija į vaiko lyties organus, įneša sumaišties ir iš teisinės pusės. Štai, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas seksualinio prievartavimo atribojimo nuo vaiko tvirkino kriterijus, pasisako, kad atribojimui, be kitų kriterijų, yra svarbu atsižvelgti ir į „nukentėjusiojo savybes (pvz., tas pats fizinis sąlytis su vaiku ir suaugusiuoju gali turėti visiškai kitokį neigiamą poveikį ir kitaip vertinamas)“⁶⁶. Nors detaliau šis kriterijus yra neaiškinamas, tačiau galima daryti pagrįstą prielaidą, kad vaikų seksualinis neliečiamumas turi būti saugomas labiau nei suaugusiųjų. Tačiau, pagal dabartinę teismų praktiką, bylose, kuriose seksualinis kontaktas pasireiškia kitokio fizinio sąlyčio būdu be intervencijos į moteriškus lyties organus, situacija yra kardinaliai priešinga. Tokiais atvejais seksualinis kontaktas be intervencijos į lyties organus yra baudžiamas griežčiau, jei tai yra padaroma suaugusiam žmogui nei vaikui. Pavyzdžiui, asmuo buvo nuteistas už seksualinį prievartavimą, nes „grasindamas nukentėjusiajai G. N. tuoj pat panaudoti fizinį smurtą, t. y. tuoj pat ją nužudyti, per prievartą girdydamas alkoholiu ir taip atimdamas jai galimybę priešintis, liepė nukentėjusiajai nusirengti nuogai, šiai paklusus ir nusirengus, rankomis lietė jos nuogą kūną bei lytinius organus; taip kitokio fizinio sąlyčio būdu tenkino savo lytinę aistrą su nukentėjusiąja prieš jos valią“⁶⁷. Taigi šioje byloje asmuo nuteistas už suaugusio žmogaus seksualinį prievartavimą, nors realiai intervencijos į moters lytinius organus nebuvo, o lyties organai buvo tiesiog liečiami. Žinoma, yra būtina pastebėti, kad šiuo atveju valiai palaužti buvo vartojamas grasinimas tuoj pat panaudoti smurtą, – tai pagal nusistovėjusį Lietuvos Aukščiausiojo Teismo aiškinimą ir vaiko tvirkino automatiškai pavirsta seksualiniu prievartavimu. Tačiau ši byla puikiai iliustruoja, kad lyties organų lietimasis iš esmės gali būti vertinamas kaip seksualinis prievartavimas. Tad kyla natūralus klausimas: kodėl lyties organų lietimasis (be intervencijos) palaužiant nukentėjusiojo valią fiziniu ar psichiniu smurtu

⁶⁵ Anderst Jim, Kellogg Nancy, Jung Inkyung, „Reports of repetitive penile-genital penetration often have no definitive evidence of penetration“, *Pediatrics* 124, 3a (2009): 403–409. <https://doi.org/10.1542/peds.2008-3053>.

⁶⁶ *Supra note*, 7.

⁶⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-129/2012“.

lengvai kvalifikuojamas kaip seksualinis prievartavimas (tiek vaikui, tiek suaugusiam), o toks pat veiksmas, kai valia yra palaužiama pasinaudojant nukentėjusiojo bejėgiška būkle (t. y. kitu lygiaverčiu seksualinio prievartavimo valios palaužimo būdu), yra vertinamas dvejopai? Jei pasinaudojant bejėgiška būkle yra liečiami suaugusio asmens lyties organai, tai yra kvalifikuojama kaip seksualinis prievartavimas, o kai pasinaudojant bejėgiška būkle yra liečiami vaiko lyties organai, kaltininkui yra inkriminuojamas lengvesnis tvirkinimo straipsnis. Ir tai puikiai iliustruoja žemesnės instancijos teismo sprendimas, kai patėvis A. K. buvo nuteistas už seksualinį prievartavimą, nes pasinaudodamas bejėgiška būkle dėl 22 metų podukros neįgalumo – nustatyto sunkaus protinio atsilikimo, per naktinius marškinius lietė jos krūtinę, sėdmenis, kaklą, pakišo rankas po nukentėjusiosios naktiniais marškiniiais ir lietė jos nuogas krūtis, ją bučiavo, tada nurengė nukentėjusiajai apatines kelnaites, rankomis glamonėdamas nuogas jos sėdmenis bei liesdamas nukentėjusiosios lytinius organus, tokiu būdu tenkino lytinę aistrą kitokio fizinio sąlyčio būdu⁶⁸. Šios bylos paradoksas yra tai, kad jei podukrai būtų buvę mažiau nei 16 metų, patėvio veiksmai, pagal dabar suformuotus kriterijus, neabejotinai būtų buvę kvalifikuoti kaip jaunesnio nei 16 metų asmens tvirkinimas, o ne seksualinis prievartavimas (t. y. pagal švelnesnį straipsnį), nes intervencijos į lyties organus nebuvo, tačiau kadangi podukra buvo vyresnė (t. y. 22 metų), veiksmai buvo įvertinti kaip seksualinis prievartavimas.

Kai kurie teismų praktikoje formuojami kriterijai taip pat yra kritikuotini ir kelia labai daug abejonių. Pavyzdžiui, inkriminuojant seksualinį prievartavimą, siūloma atsižvelgti į panaudotos prievartos intensyvumą⁶⁹. Tačiau sunku suvokti šio kriterijaus vertę, nes prievartos panaudojimas, pagal to paties Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, automatiškai šalina tvirkinimo inkriminavimo galimybę. Nepavyko rasti nei vienos bylos, kurioje tvirkinimas būtų inkriminuotas tuo atveju, kai fizinius tvirkinamuosius veiksmus lėmė prievartos panaudojimas. Taip pat siūloma atsižvelgti į kitas aplinkybes – į tai, kiek „įvykio vieta buvo palanki lytinės aistros tenkinimui, koks buvo kaltininko ir nukentėjusiojo apsinuoginimo lygis“⁷⁰. Vertinant šiuos kriterijus iš tiesų yra sunku kažką pasakyti, nes nepavyksta suvokti jų išskyrimo prasmės. Galima tik daryti prielaidą, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, išskirdamas šiuos kriterijus, ieško vietos ir apsinuoginimo lygio palankumo lytiniam aktui. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kaip vieną iš kriterijų, konstatuodamas, kad nukentėjusiosios lyties organų lietimasis ir vertimas liesti kaltininko lyties organus nėra laikomas seksualiniu prievartavimu, nurodė, jog „konkreiti vieta, kurioje buvo atlikti seksualinio pobūdžio veiksmai prieš nukentėjusiąją, nėra palanki lytinės aistros tenkinimui nei dislokaciniu, nei aplinkos požiūriu (buvo suvažiavę giminės, žaidžiamos slėpynės, tačiau bet kuriuo metu galėjo būti aptikti kitų asmenų)“⁷¹. Galima tik daryti prielaidą, kad teismas turėjo omenyje tai, kad vieta nėra palanki vaginaliniam, analiniam ir oraliniam lytiniam aktui, ir su tuo galima sutikti, tačiau problema yra ta, kad ieškoma palankumo tik minėtiems trimis būdams, bet neatsižvelgiama į tai, kad iš esmės bet kokia vieta ar bet koks apsinuoginimo lygis, jei jie yra palankūs liesti lyties organus, iš esmės yra palankūs ir intervencijai pirštu į lyties organus, kas veikia automatiškai paverčia seksualiniu prievartavimu. Tad ar tikrai vieta ir apsinuoginimo lygis kažką parodo ir padeda atriboti? Manytina, kad ne.

Negana to, atliktas tyrimas parodo, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išskirti papildomi

⁶⁸ „Mažeikių rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr 1-220-832/2017“.

⁶⁹ *Supra note*, 6.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ *Supra note*, 7.

kriterijai iš esmės nėra reikšmingi, nes bent jau kol kas nagrinėjamų veikų atribojimas, kai nėra naudojamas kitoks valios palaužimo būdas, išskyrus pasinaudojimą bejėgiška būkle, vyksta tik pagal lytinio kontakto pobūdį (žr. lentelę nr. 1).

Lentelė 1⁷²

Bylos numeris	BK straipsnis	Veiksmai, lemiantys seksualinį prievartavimą			Veiksmai, lemiantys tvirkimą	
		Įsiskverbė į vaiko lyties organus (masturbavo)	Kaltininko masturbavimas (arba įvykusi ejakuliacija)	Lyties organu liečiamas vaikas (išskyrus rankas)	Lyties organu liečiamas vaiko rankos	Rankomis liečiami vaiko lyties organai
2K-725/2007	150 str. 4 d.	☒				☒
2K-649/2012	150 str. 4 d.	☒			☒	
2K-421/2013	150 str. 4 d.	☒			☒	☒
2K-40/2013	150 str. 4 d.		☒			
2K-539-976/2015	150 str. 4 d.		☒			☒
2K-116-942/2016	150 str. 4 d.		☒			
2K-156/2011	150 str. 4 d.			☒		
2K-56/2013	150 str. 4 d.			☒		
2K-24-1073/2021	150 str. 4 d.			☒		
2K-40-628/2022	150 str. 4 d.			☒		☒
2K-560/2012	153 str.					☒
2K-252/2013	153 str.					☒
2K-153/2013	153 str.				☒	☒
2K-232/2013	153 str.					☒
2K-483/2014	153 str.					☒
2K-600-507/2015	153 str.					☒
2K-191-697/201873	153 str.					☒
2K-191-697/201874	153 str.				☒	☒
2K-86-788/2021	153 str.					☒
2K-153/2013	153 str.				☒	☒
2K-356/2014	153 str.				☒	☒
2K-191-697/2018	153 str.				☒	☒

⁷² Lentelė 1 sudaryta tik iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų, atrinktų remiantis metodologijoje apibrėžtais tyrimo kriterijais.

⁷³ Gegužės epizodas.

⁷⁴ Birželio epizodas.

Kita teisinė problema, kurią kelia dabartiniai teismų praktikos nagrinėjamų veikų atribojo-kriterijai, yra lyties organų lietimasis miegančiam vaikui. Baudžiamojoje teisėje yra pripažįstama, kad miegantis žmogus yra bejėgiškos būklės ir bet kokie nusikalstami veiksmai su miegančiu asmeniu yra vertinami kaip atlikti pasinaudojant nukentėjusiojo bejėgiška būkle. Tad iškyla natūralus klausimas: kaip vertinti miegančio vaiko lyties organų lietimą – kaip tvirkinimą ar kaip seksualinį prievartavimą? Atsižvelgus į anksčiau jau išdėstytus teismų praktikoje nusistovėjusius kriterijus, darosi akivaizdu, kad seksualinis prievartavimas be intervencijos į lyties organus yra neįmanomas, tokios veikos vertinimui lieka tvirkinimo norma. Toks vertinimas aptiktinas ir teismų praktikoje. Pavyzdžiui, asmuo nuteistas už tai, kad „nufilmavo miegantį nuogą mažametį T. J. jo lytiniam organui esant erekcijos būsenos, filmavimo metu A. A. ne mažiau kaip du kartus ranka lietė mažamečio T. J. lytinį organą, esantį erekcijos būsenos, taip tvirkinio mažametį“⁷⁵. Tačiau vėlesnė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika tokio vertinimo analogiškose bylose atsisakė ir asmuo, kuris miegančiai mažametei mergaitei lietė lyties organus, dėl šių veiksmų buvo išteisintas. Teismas padarė išvadą, kad „šie nuteistojo veiksmai atitinka mažamečio tvirkinimo objektyviuosius požymius. Tačiau šioje dalyje nėra subjektyviųjų BK 153 straipsnyje numatyto nusikaltimo požymių. Įstatymas reikalauja, kad kaltininkas turi suvokti, jog šiais veiksmais jis tvirkiną mažametį vaiką, o nukentėjusysis savo ruožtu turi suvokti, kad jis tvirkinamas“⁷⁶. Kitaip tariant, teismas konstatavo, kad vaiko tvirkinimas užtraukia baudžiamąją atsakomybę tik tada, kai vaikas suvokia su juo atliekamų veiksmus. Ir iš esmės teismas yra teisus, nes tvirkinimo nusikaltimo esmė yra psichinis poveikis vaikui, kuris tam tikrais atvejais gali būti padaromas ir fiziniais veiksmais. Todėl šiam atvejui yra žymiai palankesnė seksualinio prievartavimo norma, pagal kurią baudžiamoji atsakomybė kyla ir tada, kai nukentėjęs asmuo nesuvokia su juo atliekamų seksualinio pobūdžio veiksmų, nes būna bejėgiškos būklės (miega, būna stipriai apsaugęs nuo alkoholio, narkotinių ar psichotropinių medžiagų ir pan.).

Taigi, apibendrinant tenka konstatuoti, kad vis dėlto tik seksualinio pobūdžio kontaktas turėtų būti esminis kriterijus atribojant tvirkinimo ir seksualinio prievartavimo nusikaltimus, kai seksualinio pobūdžio veiksmai yra atliekami kitokio fizinio sąlyčio būdu. Dauguma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išskiriamų kriterijų šiuo klausimu yra abejotini ir realiai nepadedą atriboti analizuojamų veikų. Galima tik sutikti, kad to paties Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išskiriamas kriterijus, kuris tiesiogiai susijęs su seksualinio pobūdžio kontaktu, t. y. tuo, kad sąlytis buvo tik fragmentiškas⁷⁷, gali parodyti, jog veiksmai nebuvo nukreipti į seksualinį prievartavimą. Tačiau ir šiuo atveju reikia labai atidžiai žvelgti į atliktą veiką, nes iš esmės nors kiek ilgiau trunkantis lyties organų glostymas jau gali būti prilyginamas jų masturbavimui. Be to, yra būtina atsižvelgti ir į veikos nutraukimo aplinkybes, kurios gali parodyti, kad tokie veiksmai buvo pasikėsimo atlikti seksualinį prievartavimą dalis. Nors paprastai teismai to nedaro ir vaiko atsisakymą atlikti vienokio ar kitokio pobūdžio seksualinius veiksmus nevertina kaip pasikėsimo seksualiai prievartauti, nors akivaizdu, kad veika nutrūksta dėl nuo kaltininko valios nepriklausančių aplinkybių, t. y. todėl, kad nepavyko pasinaudoti bejėgiška vaiko būkle, nors ja jau ir buvo ban-

⁷⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–364/2010“.

⁷⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-40/2013“.

⁷⁷ *Supra note*, 6.

doma pasinaudoti⁷⁸.

Išvados

1. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką seksualiniu prievartavimu paprastai pripažįstama intervencija į mergaitės lyties organus, berniuko lyties organo masturbacija, vertimas masturbuoti kaltininką ar liesti jį iki ejakuliacijos, vaiko kūno (išskyrus rankas) lietimasis savo lyties organu. Tvirkinimu paprastai pripažįstama mergaitės ar berniuko lyties organų glostymas, lietimasis, vertimas rankomis liesti kaltininko lyties organą.
2. Psichologinis neigiamų padarinių, patirtų dėl seksualinio smurto, tyrimas parodė, kad negalima vienareikšmiškai teigti, kad seksualinis poveikis, susijęs su intervencija į lyties organus, yra žymiai pavojingesnis nei seksualinis poveikis be įsiskverbimo.
3. Siūloma teismams iš naujo svarstyti jaunesnio nei 16 metų asmens tvirkinimo atribojimo nuo seksualinio prievartavimo kriterijus.
 - 3.1. Seksualinis prievartavimas paprastai turėtų būti inkriminuojamas ne tik tais atvejais, kurie yra susiję su intervencija į vaiko lyties organus, bet ir tais atvejais, kai vaiko lyties organai yra liečiami ar glostomi.
 - 3.2. Jaunesnio nei 16 metų asmens paprastai tvirkinimas turėtų būti inkriminuojamas tik tais atvejais, kai vaikas yra tvirkinamas intelektualiai, arba kai tvirkinamasis fizinis kontaktas yra nesusijęs su vaiko lyties organų lietimumu.

THE PROBLEM OF DELIMITATION IN CHILD SEXUAL ABUSE CASES INVOLVING CHILDREN UNDER THE AGE OF SIXTEEN IN LITHUANIAN COURT PRACTICE

Tomas Girdenis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Jolanta Zajančauskienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Aleksandr Segal

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. This study explores the delimitation criteria in child sexual abuse (CSA) cases with children under the age of sixteen formed by Lithuanian court practice. The main focus was on the elements of the offences of sexual assault and the molestation of a person under the age of 16 (the gratification of sexual passion by other forms of physical contact and the offence of molestation by physical contact) as the basis for distinguishing between these offences. This study reveals that, in

⁷⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-252/2013“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-56/2013“.

reality, Lithuanian courts rely on the nature of sexual contact. Sexual assault is typically acknowledged when penetrative contact has occurred and molestation is acknowledged when non-penetrative contact has occurred. Psychological research does not unambiguously support the idea that penetrative contact has significantly stronger negative outcomes than non-penetrative contact. Thus, this research leads to a recommendation for the courts to reconsider the criteria for distinguishing between child sexual assault and child molestation.

Keywords: child sexual abuse, CSA, sexual assault of a child, sexual molestation of a child, delimitation of sexual assault from molestation, psychological damage

Tomas Girdenis, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Baudžiamosios teisės ir proceso instituto docentas. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamoji teisė, nusikalstamų veikų daugetas; bausmių skyrimas.

Jolanta Zajančkauskienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Baudžiamosios teisės ir proceso instituto profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamasis procesas, priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo procesas, baudžiamasis procesas, kuriame dalyvauja asmenys su negalia.

Aleksandr Segal, Mykolo Romerio universiteto Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto Psichologijos instituto lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: vaikų apklausos, teisės psichologija, seksualinis smurtas prieš vaikus.

Tomas Girdenis, associated professor at Institute of Criminal Law and Procedure at the Law School at Mykolas Romeris University. Research interests: criminal law, multiple offenses, sentencing.

Jolanta Zajančkauskienė, professor at Institute of Criminal Law and Procedure at the Law School at Mykolas Romeris University. Research interests: criminal procedure, procedure of application of compulsory medical measures, criminal procedure involving the disabled persons.

Aleksandr Segal, lecturer at the Institute of Psychology at the Faculty of Human and Social Studies at Mykolas Romeris University. Research interests: child interviews, legal psychology, sexual abuse of children.

Aleksandr Segal darbas rengiant straipsnį finansuojamas Europos regioninės plėtros fondo lėšomis (projekto Nr. 01.2.2-LMT-K-718-03-0067) pagal dotacijos sutartį su Lietuvos mokslo taryba (LMTLT).